

7125
ΑΛΕΚΟΥ Γ. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ - ΦΙΛΟΛΟΓΟΥ

Η ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ
ΤΗΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ
ΚΑΙ ΤΑ ΒΟΗΘΗΤΙΚΑ ΤΗΣ ΒΙΒΛΙΑ

ΑΘΗΝΑ 1956

Βλ. σσ. 4, 7, 13

ΑΛΕΚΟΥ Γ. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ
ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ - ΦΙΛΟΛΟΓΟΥ

83

Στόν κύριο

Κ. Δημόκα

Ύψιστοι κτίστης

30-3-56 Παιδαγωγικός

Αθήνη 1869

Η ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ
ΤΗΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ
ΚΑΙ ΤΑ ΒΟΗΘΗΤΙΚΑ ΤΗΣ ΒΙΒΛΙΑ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΑΛΕΞΗ ΔΗΜΑΡΑ

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

ΑΘΗΝΑ 1956

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

Ι. Σταθμό στην παιδευτική πορεία του Έθνους αποτελούν τρία βασικά βιβλία, που φανερώνουν πώς ή σπουδή της γλώσσας μας έχει καλλιεργηθεί σε ικανοποιητικό σημείο, δηλαδή ή *Γραμματική*, τὸ *Συνταχτικὸ* καὶ τὸ *Λεξικό* της. Αὐτὰ θὰ σταθοῦν ή βάση γιά τή μόρφωση καὶ τήν πνευματική ἀνύψωση τοῦ λαοῦ μας.

Εἶναι κοινή διαπίστωση πὼς ή ἔθνική μας γλώσσα, διαμορφωμένη ἀπ' τή λαϊκή γλωσσική παράδοση καὶ κληρονομιά, μέσα στην ἑκατοντάχρονη πορεία τοῦ ἐλεύθερου πολιτικοῦ μας βίου, ἀναπτύχθηκε, καλλιεργήθηκε, ἀποκρυσταλλώθηκε σέ κατασταλαγμένη πανελλήνια μορφή. Τὰ τελευταῖα, ἰδιαίτερα, πενήντα χρόνια ἀποχτάει διαρκῶς σταθεωώτερη ἐνόητητα, πλουτίζεται, ἀνανεώνεται, τείνει πιά νά γίνη ἓνα γλωσσικό ὄργανο, ἱκανό ν' ἀνταποκριθῆ ὄχι μόνο στην ἀπόδοση πολὺ λεπτῶν συναισθηματικῶν ἀποχρώσεων, ἀλλὰ καὶ στην ἐξυπηρέτηση τῶν ὑψηλῶν στοχασμῶν τοῦ ἐπιστημονικοῦ καὶ φιλοσοφικοῦ λόγου.

Τρανή ἀπόδειξη γι' αὐτὸ δέν εἶναι μόνο πὼς ή νεοελληνική λογοτεχνία κι ἓνας ἀξίόλογος ἀριθμὸς ἐπιστημονικῶν καὶ φιλοσοφικῶν βιβλίων ἔχουν σάν ἀποκλειστικό γλωσσικό ὄργανο τή λαϊκή γλώσσα, ἀλλὰ καὶ δι τή τελευταία αὐτή μελετήθηκε ἐπιστημονικά καὶ ταξινομήθηκε τὸ ὕλικό της σέ σημαντικό βαθμό.

Καρπὸς τῆς πολύμοχθης, ἀτομικῆς καὶ συλλογικῆς, ἐπιστημονικῆς αὐτῆς ἔρευνας εἶναι ὅτι ή νεοελληνική γλώσσα ἀπόκτησε τή Γραμματική της, τὸ *Συνταχτικὸ* της, καὶ βρίσκεται στὸ δρόμο νά ὁλοκληρώσῃ τὸ ἱστορικό Λεξικό της.

Ἔτσι, κανένας ἐχθρὸς τῆς λαϊκῆς γλώσσας δὲ θὰ μπορῆ πιά νά ὑποστηρίξῃ ὅτι κυριαρχεῖ σ' αὐτὴν ἀναρχία, γραμματικὴ ἀκαταστασία, ὅτι εἶναι μιὰ γλώσσα φτωχὴ καὶ ἀνίκανη νά ὑψωθῆ σέ καθολικό ἐκφραστικό ὄργανο τοῦ ἔθνους.

Ὡστόσο, πέρα ἀπὸ τίς ἀναμφισβήτητες αὐτὲς διαπιστώσεις, τὰ καθήκοντα ποὺ πέφτουν στοὺς ὤμους τῶν δασκάλων, τόσο τῆς Δημοτικῆς, ὅσο καὶ τῆς Μέσης Παιδείας, εἶναι βαρεία. Ἐκεῖνο ποὺ ἐπιβάλλεται, ἄμεσα καὶ ἐπιταχτικά, εἶναι νά σκύψουμε συστηματικά στὰ βασικά αὐτὰ βιβλία, γιά νά γνωρίσουμε τήν ἱστορία, τήν ἐξέλιξη καὶ τήν πολυμορφία τῆς ζωντανῆς μας γλώσσας.

II. Ἦδη ἔχουμε στή διάθεσή μας τή *Νεοελληνική Γραμματική* (τῆς Δημοτικῆς), ἔκδ. ΟΕΣΒ 1941, ποὺ συγκεκριμέναι καὶ ἀποκρυσταλλώνει τὰ πορίσματα πολὺχρονων γλωσσολογικῶν ἐρευνῶν, στηρίζεται στὸ μόχθο, τήν πείρα καὶ τήν προεργασία προηγουμένων μελετητῶν τῆς γραμματικῆς (1)

1) Μένου Φιλῆντα, *Γραμματικὴ τῆς Ρωμαϊκῆς γλώσσας*, Ἀθήνα τόμ. Α', 1907, τόμ. Β' 1910.—Πέτρου Βλαστοῦ, *Γραμματικὴ τῆς Δημοτικῆς*, Ἀθήνα 1914.—Ἦλ. Βουτιερίδη, *Γραμματικὴ τῆς Δημοτικῆς γλώσσας*, Ἀθήνα 1932.—Γιάννη Ψυχάρη, *Μεγάλη*

καί τέλος κωδικοποιεί τόν άφάνταστο πλοῦτο καί τήν πολυμορφία τοῦ δημοτικοῦ μας λόγου. Τό βιβλίό αὐτό, πέρα καί πάνω ἀπό τίς λογγῆς-λογγῆς ἐπιφυλάξεις, ἀντιρρήσεις καί ἐπικρίσεις πού διατυπώθηκαν (1), ἀποτελεῖ τή βάση καί τήν ἀφετηρία γιά τή σπουδή τῆς λαϊκῆς μας γλώσσας.

Ἀναγκαῖα ὅμως προϋπόθεση, γιά τήν κατανόηση τῶν προβλημάτων πού γεννᾶει ἡ σπουδή τῆς Γραμματικῆς, εἶναι ἡ μελέτη τῆς «*Ἱστορικῆς Εἰσαγωγῆς*» (Τόμ. Α' Ἀθήνα 1938) τοῦ *Μανόλη Τριανταφυλλίδη*. Ἔργο βαρυσήμαντο, τὸ ὁποῖο παρακολουθοῦμε, μέ βάση τίς πηγές, τῆς γένεσης καί ἐξέλιξης τῆς λαϊκῆς μας γλώσσας. Στό ἐξαιρετο αὐτό *repertorium* θά μελετήσῃ κανεῖς πᾶς διαμορφώθηκε στήν ἱστορικὴ τῆς ἐξέλιξης ἡ γλώσσα μας, θά δῆ τίς φάσεις τῆς, σέ συσχετισμό μέ τήν πολιτιστικὴ πορεία τοῦ Ἔθνους—μέ τῆ βοήθειά του θά φωτίσῃ τῆς ἐπιστημονικά τῆ γραμματικῆς τῆς ὑπότασης, θά ἐκτιμήσῃ τὸν ἀνεξάντλητο λεξιλογικὸ θησαυρὸ τῆς, θά τήν ἀγαπήσῃ βαθύτερα, θά ξεκαθαρίσῃ τὰ σημερινὰ τῆς προβλήματα καί πρό παντός θά αἰσιόφροντα ἐπιταχτικώτερα τήν ἀνάγκη τῆς γραφτῆς τῆς καλλιέργειας. Ἡ πλουσιώτατη βιβλιογραφία μπορεῖ νά μᾶς βοηθήσῃ στή συστηματικώτερη γνώση τῆς ἐθνικῆς μας γλώσσας.

Ρωμαϊκὴ Ἐπιστημονικὴ Γραμματικὴ, Ἀθήνα τόμ. Α' 1929, τόμ. Β' 1935, τόμ. Γ' 1937. Μιχάλη Οἰκονόμου, Νεοελληνικὴ γραμματικὴ (τῆς κοινῆς δημοτικῆς), Ἀθήνα 1933—Ἐπίσης τῶν ξένων: S. Portius, G. Germano, H. Pernot, A. Thumb, L. Roussel, A. Mirambel.

1) Θ. Ξυθῆς, «Πειραϊκὰ Γράμματα» 2 (1942) ἀρ. 4 σ. 204.—Ἡλ. Βενεζῆς, Γλωσσικὴ πειθαρχία, «Πρωῖα» 4-12-1942.—Κ. Δημαρᾶς, Ἡ γραμματικὴ τῆς δημοτικῆς, «Ἐλευθέρον Βῆμα» 9, 11, 16-12-1942.—Σ. Σπετσάκης, Ἡ ἑλληνικὴ ἐπιστήμη καί ἡ ἑλληνικὴ γλώσσα, «Πρωῖα» 12-12-1942.—Κ. Βάρναλης, Γλωσσικὴ πειθαρχία, «Πρωῖα», 12-12-1942.—Κ. Βάρναλης, Ἡ δημοτικὴ καί οἱ συγγραφεῖς, «Πρωῖα», 17-12-1942.—Ἡλ. Βενεζῆς, Συζητήση, «Πρωῖα», 8-1-1943.—Κ. Βάρναλης, Ὁ μέγας νομοθέτης, «Πρωῖα», 17-1-1943.—Μ. Τσοῦρης, Νεοελληνικὴ Γραμματικὴ, «Νέα Ἐστία», 33 (1943) ἀριθ. 374 σ. 59 κέ.—Π. Χάρης, Ἐπειτ' ἀπὸ πενήτα χρόνια, «Πρωῖα», 19-1-1943.—Κ. Βάρναλης, Ἡ γλῶσσα τῆς λογοτεχνίας μας, «Πρωῖα», 24-1-1943.—Κ. Βάρναλης, Δημοτικιστικὸς ἀτικτισμός, «Πρωῖα», 27-1-1943.—Κ. Βάρναλης, Ἄς ὑποθέσομε, «Πρωῖα», 27-2-1943.—Κ. Βάρναλης, Οἱ συμπληγάδες, «Πρωῖα», 24-2-1943.—Καρθαῖος, Ἡ σχολικὴ νεοελληνικὴ γραμματικὴ, «Πειραϊκὰ Γράμματα», 3 (1943), ἀρ. 2, σ. 88.—Κ. Βάρναλης, Πολιεῖ ἀναμνήσεις, «Πρωῖα», 24-3-1943.—Σ. Καψωμένος, Ἡ γραμματικὴ τῆς δημοτικῆς, «Νέα Ἐστία» 33 (1943), σ. 199 κέ.—Γ. Πῶπ, (Ἀγόρευση σὸ Συμβούλιο Ἐπικρατείας), «Ἀκρόπολις», 22-5-1943.—Κ. Ἀμαντος, Ἐξυπηρετήσις τῆς ἐνότητος, «Ἐλευθέρον Βῆμα», 27-5-1943.—Γ. Πῶπ, (Γράμμα), «Ἐλευθέρον Βῆμα», 28-5-1943.—Ἡρ. Ρούσας, Ἡ Γραμματικὴ τῆς δημοτικῆς, «Πρωῖα», 29-5-1943.—Γρηγ. Ξενόπουλος, Γραμματικὴ καὶ ὀρθογραφία, «Ἀθηναϊκὰ Νέα», 2-6-1943 καὶ 14-6-1943.—Ε.Μ., Ἡ γραμματικὴ τοῦ Κράτους (σέ σειρά ἑπτὰ ἄρθρων σχετικῶν μέ τήν ἱστορίαν τοῦ γλωσσικοῦ καί τήν καλλιέργεια τῆς δημοτικῆς), «Βραδυνή», 19-6-1943 κέ.—Β. Ρῶτας, Ὁ προφορικὸς μας λόγος, «Πρωῖα», 9 καὶ 16-4-1943.—Γ. Θεοτοκάς, Ἡ ἐξέλιξις τοῦ δημοτικισμοῦ, «Πειραϊκὰ Γράμματα» 3 (1943), σ. 165 κέ.—Κ. Καρθαῖος, Ὁρθογραφικά, «Πειραϊκὰ Γράμματα» 3 (1943), σ. 165 κέ.—Σοφοκλῆς Λῶλης, «Ἡ νεοελληνικὴ Γραμματικὴ», «Ἐλευθέρον Βῆμα», 13-5-43.—Ν. Ἐσαρχόπουλος, Ἡ Ἀκαδημία καί ἡ Γραμματικὴ τῆς Δημοτικῆς, «Ἐλευθέρον Βῆμα», 21-5-1943.—Μ. Μιχαηλίδης-Νουάρος, Καί πάλι γιά τήν Γραμματικὴν, «Ἐλευθέρον Βῆμα», 19-6-1943.—Δ. Λῶλης, «Ἡ Νεοελληνικὴ Γραμματικὴ», 1943.—Ν. Ποριώτης, Δημοτικὴ—Ἐπιστήμη—Γραμματικὴ, «Νέα Ἐστία», 34 (1943) σ. 393—96.—Μ. Καραγάτσης, Ἡ σημερινὴ μορφή τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος, «Πρωῖα», 1, 2, 8-7-1943 καὶ 4, 11-8-1943.—Κ. Βάρναλης, Γραμματικά, «Πρωῖα», 3-4-1943.—Κ. Βάρναλης, Ὁ δάσκαλος, «Πρωῖα», 18-7-1943.—Κ. Βάρναλης, Τὰ γενεαλογικά του, «Πρωῖα», 2-10-1943.—Μ. Μιχαηλίδης—Νουάρος, Κρίσις τῆς Νεοελληνικῆς Γραμματικῆς, «Πρωῖα» 2-10-1943.—R. Milllex, Ἐνας χρόνος γόνιμος σέ πνευματικὴ κίνησις στὴν Ἑλλάδα, ἀκαλλιτεχνικὰ Νέα» (1943-44) ἀρ. 14, 11, 19.—Β. Οἰκονομίδης, Ἡ διδασκαλία τῆς δημοτικῆς, «Πρωῖα» 17-9-1943.—Σ. Λῶλης, Ἐπὶ τῆς Νεοελληνικῆς Γραμματικῆς, «Πρωῖα» 6-11-1943.—Κ. Μπίρης, «Πρωῖα» 22, 23-12-1943.

"Υστερα θα καταπιστή κανείς με τη μελέτη της Γραμματικής (1). Στο βιβλίο αυτό θα βρῆ μιὰ συνοπτική — αλλά τόσο θαυμάσια — εισαγωγή σχετικά με τὴν ἱστορία καὶ ἐξέλιξη τῆς Δημοτικῆς, θὰ δὴ μεθοδολογικά διαρθρωμένο τὸν ἀπάνταστο πλοῦτο καὶ τὴ σχηματιστικὴ ποικιλία τῆς, θὰ προβληματιστῆ πάνω στο ζήτημα τῆς στίξης, θὰ συνειδητοποιήσῃ τὸ πολὺπλοκο πρόβλημα τῆς ὀρθογραφίας, γιὰ ν' ἀποφύγῃ τὴν ὑποκειμενικὴ καὶ πολλές φορές αὐθαίρετὴ ὀρθογραφία, ποὺ προκαλεῖ ἀληθινὴ σύγχυση στὸ μαθητῆ.

Μελετώντας τὴ Γραμματικὴ, καὶ προπαντὸς πειθαρχώντας στοὺς κανόνες τῆς, θὰ εὐκολυνθοῦμε στὴν ἀποδοτικότερη διδασκαλία μας, θὰ καλλιεργήσομε τὴν ἀπαραίτητὴ γλωσσικὴ ὁμοιομορφία, ὥστε μέσ' ἀπὸ τοὺς γραμματικoὺς κανόνες νὰ πηγάζῃ καὶ νὰ σφυρηλατηθῆ τὸ ὕφος καὶ ἡ μορφή. Τέλος, καθὼς ἀναφέρουν οἱ συντάχτες τῆς, θὰ δημιουργήσομε τοὺς δρους, γιὰ νὰ μπῆ τάξῃ στὸ χάος δλόκληρης τῆς πνευματικῆς μας ζωῆς.

Εἶναι θλιβερὴ ἡ διαπίστωση, ὅτι οἱ ἐκπαιδευτικοὶ ἀποφοιτοῦν ἀπὸ τὴς Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας καὶ τὴς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς (ἐξαιρέση ἴσως ἀποτελεῖ ἡ Φιλοσοφικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης), χωρὶς νὰ ἔχουν καταρτισθῆ στὸ βασικὸ μάθημα τῆς λαϊκῆς μας γλώσσας. Ἀμύητοι στὰ προβλήματα τῆς γλωσσολογίας, χωρὶς ἄρτιο ἐπιστημονικὸ ὄπλιον, μπαίνουν στὴν ἐκπαίδευση, γιὰ νὰ διδάξουν στὰ Ἑλληνόπουλα τὴν Ἑλληνικὴ γλώσσα, ποὺ δὲ διδάχτηκαν καὶ συνεπῶς δὲν ξέρουν... Ἐτοί μὴ μπορεῖ νὰ ἐξηγηθῆ ἡ ἐγκληματικὴ ἄγνοια τῆς νεοελληνικῆς καὶ ἡ παραμέληση τῆς συστηματικῆς τῆς διδασκαλίας στὸ σχολεῖο.

Ὅταν ὁμως γνωρίσομε πλατιά καὶ βαθιά τὴν ἐθνικὴ μας γλώσσα, ὅταν δαμάσομε καὶ κάνομε χτήμα μας τὸ ὕλικό τῆς, τότε θὰ καταρθώσομε νὰ κάνομε τὸ γλωσσικὸ μάθημα πιὸ ζωντανό, πιὸ εὐχάριστο, καὶ θὰ συντελέσομε στὸ νὰ ἀναπτυχθῆ πιὸ ἀποτελεσματικὰ ἡ γλωσσικὴ κατάρτιση καὶ νὰ διαμορφωθῆ καλύτερα τὸ γλωσσικὸ αἴσθημα τοῦ μαθητῆ μὲ τὸ λεξιλογικὸ καὶ φραστικὸ πλουτισμὸ του, μὲ τὴν ἐμβάθυνση στὴς ποικίλες σημασιολογικὰ ἀποχρώσεις τοῦ λόγου(2). Μιὰ γαλλικὴ παροιμία λέει πῶς «γιὰ νὰ πῆ κανεὶς καλὰ ἐκεῖνο ποὺ νιώθει, πρέπει νὰ τὸ γνωρίζῃ».

1) Ὁ ἐκπαιδευτικὸς δὲν πρέπει ν' ἀγνοῆ πὼς ὁ Μανόλης Τριανταφυλλίδης ἔχει ἐκδώσει καὶ «Μικρὴ Νεοελληνικὴ Γραμματικὴ», Ἀθήνα 1949, ποὺ δὲν εἶναι παρὰ ἐπιτομὴ τῆς μεγάλῃς κρατικῆς Γραμματικῆς. Ἡ συντομία τῆς μᾶς ἐκόλυσε πολὺ στὴν καθημερινὴ μας δουλειά. Ἀναφέρω ἀκόμα τὰ ἐξῆς τρία βιβλία, ἂν καὶ ἀναφέρονται στὴν καθαρεύουσα: 1) Ἀχιλ. Τζαρτζάνου, Γραμματικὴ τῆς Νέας Ἑλληνικῆς Γλώσσας (τῆς ἀπλῆς καθαρεύουσας) Ἀθήνα 1930¹, 1955². — Μαρία Ἀργυροπούλου, Γραμματικὴ — τύποι καὶ κανόνες τῆς κοινῆς ὁμιλουμένης νεοελληνικῆς, Ἀθήνα 1931. — Δημ. Μονογιού — Βασ. Μοσχόβη, Ἐγχειρίδιον συστηματικῆς διδασκαλίας τῆς νεοελληνικῆς γλώσσας, Α' τόμος Διδασκαλία τῆς καθαρεύουσας, Ἀθήνα 1953, (παραθέτει πλούσια βιβλιογραφία σχετικὴ μὲ τὰ βοηθητικὰ βιβλία τῆς καθαρεύουσας).

2) Πολύτιμος βοηθὸς θὰ σταθῶν πλάϊ τῆ Γραμματικῆς τὰ ἐξῆς θαυμάσια πρωτότυπα καὶ μεθοδικώτατα βιβλία τοῦ Μανόλη Τριανταφυλλίδῃ: α) Λεξιλογικὲς ἀσκήσεις γιὰ τὴν 5η καὶ 6η Δημοτικῶν (1949), β) Λεξιλογικὲς ἀσκήσεις γιὰ τὴ Μέση Παιδεία (1948), γ) Πάροιμιακὲς φράσεις ἀπὸ τὴν Ἱστορία καὶ τὴ Λογοτεχνία (1947). Καὶ τὰ τρία αὐτὰ βιβλία ἔχουν διπλῆς ἐκδόσεις: ἢ μιὰ προορίζεται γιὰ τὸ δάσκαλο καὶ ἡ ἄλλη γιὰ τὸ μαθητῆ. Ἐξαιρετο βοήθημα γιὰ τὴ συστηματικὴ διδασκαλία τῆς γραμματικῆς τῆς δημοτικῆς εἶναι τὸ πρόσφατο βιβλίον: Μ. Οἰκονόμου, Ὁρ. Σταύρου, Μ. Τριανταφυλλίδῃ: Ἡ γλώσσα μου: κείμενα, γραμματικὴ, ἀσκήσεις, γιὰ τὴν 5η καὶ 6η Δημοτικῶν καὶ τὴς πρώτης τάξεως τῆς Μέσης Παιδείας, Ἀθήνα 1955. Ἀναφέρω ἐπίσης δύο πρόσφατες ἐργασίες: Δημητρίου Ντιόζου, Ἡ γλώσσα μας στὸ Δημοτικὸν ὀχλεῖο, Ἀθήνα 1955. — Γιώργου Βασδέκη, Βιβλίον ἐκθέσεων γιὰ τοὺς μαθητὰς τῆς Ε' καὶ ΣΤ' τάξεως Δημοτικῶν, Ἀθήνα 1956. — Πρβλ. Α. Τσopanάκης, Ἡ διδασκαλία τῆς νεοελληνικῆς γραμματικῆς, Παιδεία (1947) τ. 9 σ. 466—472, τ. 10 σ. 517—522. Παραθέτω ἐπίσης τὴς ἀκόλουθες μελέτες, ποὺ, ὅσο κι ἂν ἀναφέρονται καὶ στὴ διδασκαλία

III. Ἄλλὰ ἡ γλωσσικὴ διδασκαλία θὰ ἦταν λειψή, ἂν τὰ προβλήματα τῆς γλώσσας δὲ φωτιζόνταν, ἐρμηνεύονταν καὶ ὀλοκληρώνονταν καὶ ἀπὸ τὴν πλευρὰ τοῦ Συναχτικοῦ.

Τὸ Συναχτικὸ εἶναι ἡ ψυχὴ τῆς γλώσσας. Σ' αὐτὸ φανερώνεται ἡ πηγαία κίνηση τῆς λαϊκῆς ψυχῆς. Σ' αὐτὸ μελετοῦμε τὴν ὁμορφίαν, τὴν ἐκφραστικὴν δύναμιν καὶ ὅλες τὶς ποικιλόμορφες καὶ λεπτότατες ἀποχρώσεις τοῦ λόγου, τὰ στοιχεῖα δηλαδὴ ἐκεῖνα τοῦ συγκροτοῦ τὴν ἰδιαιτέρη ψυχολογικὴ ὕψη καὶ ἀποκαλύπτουν τὶς ἀρετὲς μιᾶς γλώσσας.

Ἡ κωδικοποίησις τῶν συναχτικῶν κανόνων τῆς Νεοελληνικῆς γλώσσας ἔχει πιά πραγματοποιηθῆ. Ὡς τὰ 1928 κανένας ντόπιος ἢ ξένος φιλόλογος δὲν εἶχε καταπιαστῆ μὲ τὴ συγγραφὴ ἐνὸς συναχτικοῦ τῆς δημοτικῆς. Σποραδικῆς μόνον μελέτης γιὰ μεμονωμένα συναχτικὰ φαινόμενα καὶ ζητήματα εἶχαν δημοσιεῦθι σὲ διάφορα Ἑλληνικὰ ἢ ξένα ἐπιστημονικὰ περιοδικὰ (Ἀθηνᾶ, Λεξικογραφικὸ Ἀρχεῖο, Μεσαιωνικὸ Ἀρχεῖο τῆς Ἀκαδημίας, Byzant. Neugr. Jahrb., Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρίδα Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν κ.ἄ.). Εἶχαν ἐπίσης προηγηθῆ οἱ γλωσσολογικῆς μελέτης τοῦ Γ. Χατζηδάκη καὶ μερικῶν ξένων ἐπιστημόνων.

Πρῶτος ὁ Ἀχιλλεὺς Τζαρτζάνος ἐπιχείρησε τὸν ἐπιστημονικὸν αὐτὸν ἄθλον (1), νὰ ἀσχοληθῆ δηλαδὴ λεπτομερειακὰ καὶ συστηματικὰ μὲ τὴ νεοελληνικὴ σύνταξιν. Τὴν ἐργασίαν τοῦ αὐτῆ τὴν πλούτισε, τὴν ὀλοκλήρωσε καὶ τὴν παρουσίασε σὲ καινούργια ἐκδόσι σὲ δυὸ ὀγκῶδεις τόμους (2). Εἶναι ἔργο βαρυσήμαντης ἐθνικῆς καὶ ἐπιστημονικῆς ἀξίας. Μαζὶ μὲ τὴν κρατικὴν Γραμματικὴν καὶ τὸ Ἱστορικὸ Λεξικὸ (τῆς Ἀκαδημίας) ἀποτελοῦν τὸ τρίπτυχον τῆς ἐπιστημονικῆς θεμελίωσις τῆς νεοελληνικῆς γλώσσας. Μὲ τὴν ἐργασίαν τοῦ αὐτῆ δικαιωματικὰ παίρνει θέση πλάϊ στὰ μεγάλα ὀνόματα τῶν «Διδασκάλων τοῦ Γένους», στὸν Κοραῖ, Χατζηδάκη, Ψυχάρη.

Ὁ Τζαρτζάνος, φωτεινὸ μυαλό, μὲ λαγαρὴ κριτικὴ σκέψιν, μὲ τὴν ἄρτια φιλολογικὴν τοῦ ἐπιστημοσύνης, ἀλλὰ καὶ τὸ λαμπρὸ παιδαγωγικὸ αἰσθητήριον, τὸ ἀκονισμένον καὶ σφρηγληταμένον πάνω στὰ μεθοδολογικὰ καὶ διδασχτικὰ προβλήματα ὕστερ' ἀπὸ πολὺχρονη σχολικὴν πράξιν, μὰς πρόσφερε ἕνα ἔργο ἀπὸ τὰ πιὸ ἀξιόλογα καὶ τὰ πιὸ δυσκολοδόμαστα τῆς φιλολογικῆς ἐπιστήμης.

Ὅσο καὶ ἂν διατηροῦμε σοβαρὰς ἐπιφυλάξεις γιὰ τὴν ὀρθότητα τῶν γλωσσικῶν του πεποιθήσεων—ἦταν ἕνας ἀπὸ τοὺς πρωτεργάτας τοῦ κινήματος τοῦ νεοδημοτικισμοῦ—, ποῦ τὸν κάνουν νὰ εἶναι προσηλωμένος σὲ μιὰ συντηρητικὴ δημοτικὴ (καλύτερα θὰ ἴλεγα σ' ἕνα ἄντιπο μίχθης γλώσσας, ποῦ διαμορφώθηκε ἀπ' τὴν διασταύρωσιν τῆς λαϊκῆς παράδοσης καὶ τῆς λόγιας ἐπίδοσης) καὶ ποῦ τὸν ἀναγκάζουν νὰ χρησιμοποιοῦν τὴν καθιερωμένην ἀπ' τὸ συναχτικὸν τῆς ἀρχαίας ὀρολογίαν καὶ ν' ἀκολουθῆ τὰ γνωστὰ σχήματα στὴ διαίρεσιν τῆς ὕλης, ὥστόσο πρέπει νὰ παραδεχτοῦμε πὼς ἡ διδάσχι τῆς ὕλης, ἡ σύνταξι, περιεχτικὴ καὶ ἀκριβολογημένη διατύπωσις τῶν κανόνων, τὸ μεθοδικὸν ξεδιάλειγμα ἄφθονων καὶ ποικίλων παραδειγμάτων

τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς, παρουσιάζουν μεγάλο ἐνδιαφέρον: Β. Καλογεράς, Ἡ διδασκαλία τῆς Γραμματικῆς, Α'. Εἰσαγωγὴ στὴ διδασκαλίαν τῆς Γραμματικῆς, «Χρονικὰ Π.Σ.Π.Θ.» (1949), τ. Θ' σ. 13—25, Β'. Ἡ μέθοδος τῆς διδασκαλίας τῆς γραμματικῆς δ.π. (1950) τ. ΙΓ' σ. 8—22.—Ἀλεξ. Ἀλεξιάδης, Παρατηρήσεις στὴ διδασκαλίαν τοῦ γλωσσικοῦ μαθήματος, «Χρονικὰ Π.Σ.Π.Θ.» (1954) τ. ΑΒ' σ. 184—190.

1) Ἀχιλλ. Τζαρτζάνου, Νεοελληνικὴ Σύνταξις, ἥτις συντακτικῶν τῆς Νέας Ἑλληνικῆς Γλώσσης (δημοτικῆς καὶ κοινῆς ὀμιλομένης), Ἀθῆναι 1928 σ. ιε' + 343.

2) Ἀχιλλ. Τζαρτζάνου, Νεοελληνικὴ Σύνταξις (τῆς κοινῆς δημοτικῆς) Β' ἔκδ.—Ἀθῆναι 1946, τόμ. Α' σ. 351, τόμ. Β' (1953) σ. 330, (ἔκδοσις ΟΕΣΒ).

των, φανερόνουν τὸ φιλολογικὸ δυναμισμό τοῦ σοφοῦ δασκάλου (?).

Τὸ Συνταχτικὸ τοῦ Τζαρτζάνου δὲν εἶναι, βέβαια, ἰσορροπικόν. Σὲ πολὺ λίγες περιπτώσεις ὑπάρχει ἡ ἱστορικὴ διερεύνηση τῶν συνταχτικῶν φαινομένων. Χαρὶς ἀμφιβολίας, λείπει ἡ ἀναγκαία προεργασία (?) καὶ τὸ ἔργο αὐτὸ, ἀσφαλῶς, πρέπει ν' ἀποτελέσῃ ἀντικείμενον συλλογικῆς ἐπιστημονικῆς ἔρευνας. Ὅταν, βέβαια, δλοκληρωθῇ τὸ ἱστορικὸ Λεξικὸ τῆς Ἀκαδημίας, πολλὰς ἀπόψεις καὶ πλευρὰς τῶν συνταχτικῶν φαινομένων τῆς νεοελληνικῆς θὰ φωτιστοῦν, θὰ ξεκαθαριστοῦν καὶ θὰ πλουτιστοῦν.

Πάντως, δὲν πρέπει νὰ ξεχνοῦμε πὼς, ὅσο καὶ ἂν τὸ Συνταχτικὸ τοῦ Τζαρτζάνου ἀποτελεῖ ἕνα σημαντικό σταθμὸ τῆς Νεοελληνικῆς φιλολογικῆς ἐπιστήμης, μὴ τοῦ ἡ γλῶσσα, ὡς ζωντανὸς ὀργανισμὸς, δὲν παραμένει στατικὴ, ἀλλὰ ἀνανεώνεται καὶ πλουτίζεται ἀδιάκοπα, εἴμαστε ὑποχρεωμένοι νὰ παρακολουθοῦμε τὴν ἐξέλιξιν τῆς γλώσσας καὶ νὰ φωτίζομε διαρκῶς τὰ νέα συνταχτικὰ τῆς φαίνόμενα. Φυσικὰ, τὸ Συνταχτικὸ τοῦ Τζαρτζάνου θ' ἀποτελῇ τὴν ἀφετηρία γιὰ τὸ μελλοντικὸ συνταχτικὸ, ποῦ θὰ τὸ πλουτίσῃ καὶ θὰ τὸ δλοκληρώσῃ ὁ ἐπιστημονικὸς μόχθος τῶν νέων φιλολόγων (?).

Ἐκεῖνο ὅμως ποῦ μᾶς ἐνδιαφέρει ἄμεσα, εἶναι ἡ διδαχτικὴ του ἀξία καὶ χρησιμότητι στὴ σχολικὴ μας δουλειά. Ἀναμφισβήτητα εἶναι μεγάλη. Γι' αὐτὸ ὁ ἐκπαιδευτικὸς ἔχει χρέος νὰ τὸ κἀν ἐγκόλπιο τοῦ. Δὲν πρέπει νὰ λείπῃ ἀπὸ καμιά σχολικὴ βιβλιοθήκη.

1) Σημειῶν ἔδω ὅσες κριτικὰς γράφτηκαν καὶ γιὰ τὶς δύο ἐκδόσεις τοῦ ἔργου. Φῶτος Πολίτης, «Ἐλεύθερον Βῆμα» 30-1 1929.—Παναγιῆ Λορεντζάτος, «Φοιτητικὴ συντροφιά», 1-3-1929.—Δ. «Περιοδικὸν τῆς Μεγάλῆς Ἑλληνικῆς Ἐγκυκλοπαίδειας», 3-2 1929.—Π. «Πρωΐα», 2 7-1929.—Εὐθύμιος Κουρούκλης, «Δελτῖον Ἀκαδημαϊκοῦ οἴλου Φιλοσοφικῆς Σχολῆς Παν/μίου (Ἀθηνῶν)», Ἀπρίλιος 1929, φυλλ. 1.—Ἀχ. Τζαρτζάνου, Ἀπάντησι στὸν Ε. Κουρούκλην, «Νέα Ἑστία» ΣΤ' (1929), σ. 1024—1028.—Μάρκος Τσιριμώκος, «Νέα Ἑστία» Ε' (1929), σ. 26—27.—Ἡλ. Π. Βουτιερῆς, «Νέα Ἑστία» Ε' (1929), σ. 354—355.—Κ. Παλαμάς, «Πρακτικὰ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν» Δ' (1929), σ. 48.—Γ. Ν. Χατζιδάκις, «Πρακτικὰ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν (1930)», σ. 3—4.—Ἀλ. Πάλλης, «Νομῶς» ἀρ. 2—799, Φεβρ. 1931.—Ι. Γιαννακοῦρος, «Νέα Ἑστία, ΙΒ' (1932)», σ. 715—716.—Ι. Γιαννακοῦρος, «Νέα Ἑστία, ΙΒ' (1932)», σ. 1109—1110.—H. Pernot, «Revue des études Grecques» XLIII No 2 (1930).—Eduard Schwyzer, «Gnomon» Band 7 (1931), Heft 8 — «Byzantinische Zeitschrift» XXIX, 1-2 (1930).—«Nieuwe Theologisch Studier N.S.T. XII (1930)», σ. 88—89 (ὀλλανδικὸ περιοδικόν).—Kretschmer, «Glotta» Band 19 (1931) Heft 3/4.—Ἀχ. Τζαρτζάνου, Συντακτικὰ καὶ γραμματικὰ (Γιὰ μερικὰς παρανοήσεις) (Ἀπάντησι τοῦς Schwyzer καὶ Kretschmer), «Νέα Ἑστία» ΙΑ' (1932), σ. 101—103.—Ἀχ. Τζαρτζάνου, Γιὰ μιὰ ἀφιέρωσιν, «Νέα Ἑστία» Θ' (1931), σ. 378—379.—Ἀχ. Τζαρτζάνου, Ἀφάνταστα καὶ ἀπίστευτα, «Νέον Κράτος» (1938) τ. 16 σ. 1024—1032.—Ν. Ἀνδριώτης, Δημοτικισμὸς καὶ Γλωσσολογία, «Νέα Ἑστία» ΚΘ' (1939) σ. 1493.—Ι. Θ. Κακριδῆς, Ὁ συγγραφεὺς τοῦ πρώτου νεοελληνικοῦ συνταχτικοῦ, «Νέα Ἑστία» τόμ. 4ος (1946) σ. 922—928.—Κ. Γεωργιούλης, Διδάσκαλος καὶ παιδευτὴς τοῦ Γένους, «Νέα Ἑστία» τομ. 4ος (1946) σ. 902—917.—Κ. Καραθῶς, Τὸ τελευταῖο βιβλίον τοῦ Ἀχ. Τζαρτζάνου, «Πειραϊκὰ Γράμματα» (1946) σ. 223 κέ.—Bulletin Analytique de Bibliographie Hellenique (τοῦ Γαλλ. Ἰνστιτούτου), (1946) Fasc. II—III ἀρ. 808, σελ. 95.—Θρ. Σταύρου, (Κρίσι τοῦ Α' τόμου) «Παιδεία καὶ Ζωὴ» (1953) τ. 1 σ. 60—64.—Θρ. Σταύρου, (Κρίσι γιὰ τὸ Β' τόμου) «Παιδεία καὶ Ζωὴ» (1953) τ. 2 σ. 367—368.—Ε. Παπανοῦτος, (Κρίσι τοῦ Α' τόμου) «Παιδεία καὶ Ζωὴ» (1953) τ. 23 σ. 334.—Κ. Δημαράς, Τὸ συντακτικὸν μᾶς, «Τὸ Βῆμα» 30-10-53.—Ἡλ. Βενεζῆς, «Ἔργο μιᾶς ζωῆς», «Τὸ Βῆμα» 17-11-1953.—Α. Γ. Τσοπανάκης, (Κρίσι τοῦ Β' τόμου), «Ἑλληνικά» τόμ. 13ος (1954) τ. 1 σ. 193—197.

2) Συμβολὴ στὴ μελέτῃ τοῦ ἱστορικοῦ Συνταχτικοῦ, καὶ εἰδικώτερα γιὰ τὴν ἐξέλιξιν τῆς μεσαιωνικῆς γλώσσας, εἶναι ἡ ἐργασία τῆς Stephanie von Stepski Doliwa, Studien zur syntax des Byzantinischen Historikers Georgios Frantzes, München, 1935.

3) Βλέπε τὴν νέα ἐργασία: Hans Jacob Seiler, Le temps et l'aspect dans le verbe Neogrec. Paris 1955, «Les Belles Lettres».

Είναι κοινοτοπία, αν πούμε πώς ή διδασκαλία του νεοελληνικού συνταχτικού έχει άσυγχώρητα άγνοηθή και παραμεληθή ως τώρα.

Η σημερινή γενιά, που άντιπαλεύει άνάμεσα στις «σουλπληγάδες πέ-τρεις» τριών γλωσσών στο Δημοτικό και τεσσάρων στο Γυμνάσιο—άρχαία, καθαρεύουσα, δημοτική και μιχτή—είναι καιρός πιά νά πάψη νά παραδέ-ρη μέσα στο γλωσσικό αυτό χάος.

Με τη μεθοδική διδασκαλία του Νεοελληνικού Συνταχτικού θά συν-τελέσουμε στην ύπερνίκηση της άναρχίας του γραφτού μας λόγου, που τείνει νά έκβαρβαρωθή άπ' τήν άδιάκοπη είσροη και άκριτη πολιτογράφη-ση στοιχείων της καθαρεύουσας, θά συμβάλουμε στην καλλιέργεια του γλωσσικού αίσθήματος, στην έκφραστική τόνωση της λαϊκής γλώσσας, στη διαμόρφωση της άκριβολογίας και της σαφήνειας και τέλος στην έπικρά-τηση ενός ενιαίου πανελληνίου γλωσσικού τύπου, τόσο στη λογοτεχνική, όσο και στην έξωλογοτεχνική γλώσσα.

Μά, για νά κατορθώσουμε αυτό, χρειάζεται νά λυτρωθούμε άπ' τά δεσμά της άρχαίας (και καθαρευουσιάνικης) γραμματικής και του συντα-χτικού και νά διεισδύσουμε στη συνταχτική μορφολογία της νεοελληνικής, που παρουσιάζει τόσο αφάνταστο πλούτο, ώστε νά είναι μιά άπό τίς πιο πλούσιες σέ συνταχτική πολυμορφία γλώσσες.

Είδικώτερα, με τη βοήθεια του Κρατικού Συνταχτικού πάρα πολλά ζητήματα της γραμματικής θά τά ξεκαθαρίσουμε μέσα μας και θά τά προσφέρουμε στους μαθητές με επαγωγικώτερο τρόπο : θά κατορθώσουμε νά κάνουμε άποδοτικώτερο τó μάθημα τών Νέων Έλληνικών, άνεβάζοντάς το ποιοτικά και μεθοδολογικά. Άλλά και για τή διδασκαλία του συντα-χτικού της άρχαίας ελληνικής άπό τή Νεοελληνική σύνταξη θά ξεκινήσου-με. Όσο πιο καλύτερα γνωρίζουμε τή λαϊκή γλώσσα, τόσο πιο άσφαλέ-στερα και βαθύτερα κατανοούμε τήν άρχαία. Τότε, τó μάθημα του συντα-χτικού της άρχαίας θά γίνη πιο ζωντανό, πιο χαρούμενο : θά πάψη νά είναι βραχνός για τούς μαθητές· θ' άντικρύσουν με άγάπη τόν άρχαίο λόγο και θά μπούν βαθύτερα στην πολύπλοκη δομή του· άσφαλώς τότε θά προκόψη ή άρχαιομάθεια και γενικώτερα οί άνθρωπιστικές σπουδές.

Τή σημασία του νεοελληνικού συνταχτικού, και γενικώτερα της νέας μας γλώσσας, για τήν κατανόηση της άρχαίας, πρώτος ό Κοραής δέν έπαυε κάθε φορά νά τονίζει. Καί ό Άσώπιος, πριν άπό έκατό περίπου χρόνια, για νά φωτίση τά παραδείγματα της άρχαίας, έκρησιμοποίησε στο μεγάλο συνταχτικό του—σποραδικά βέβαια και χωρίς σύστημα—άντίστοιχα άπό τή Νεοελληνική. Ύποστήριζε μάλιστα πώς συχνά τó συνταχτικό της νέας μας γλώσσας παρουσιάζει, συγκριτικά με της άρχαίας, περισσότερη ποι-κιλία, πλούτο και τελειότητα.

Άλλά και για νά κατανοήσουμε συστηματικώτερα τήν τόσο ιδιόμορ-φη σύνταξη της καθαρεύουσας—που ταλαντεύεται άνάμεσα στη σύνταξη της άρχαίας και της νέας γλώσσας—είναι άνάγκη νά τήν άντιπαραβάλου-με με τή σύνταξη της δημοτικής, γιατί είναι όλοφάνερη ή άμοιβαία έπι-δραση της μίας γλώσσας πάνω στην άλλη και ιδιαίτερα ή διαβρωτική έπί-δραση της λαϊκής γλώσσας στη σύνταξη της λόγιας.

Φυσικά, τó Συνταχτικό του Τζαριζάνου, με τόν μεγάλο του όγκο και τίς έξονυχιστικές παρατηρήσεις σέ πολλά λεπτομερειακά ζητήματα, είναι δυσκολομεταχείριστο στην καθημερινή μας σχολική δουλειά. Χρειάζεται μιά έπιτομή, με διάρθρωση πιο άπλή και μεθοδική, με διάταξη πιο συνοπτική-με λιγώτερα παραδείγματα. Έπιβάλλεται νά όλοκληρωθή τó έπίτομο συν-

ταχτικό, πού δέν πρόφτασε νά τελειώσει ὁ σοφὸς Δάσκαλος καί νά κυκλοφορήσῃ γιὰ σχολικὴ χρῆση (1).

Τὸ Κρατικὸ Συναχτικό μπορεῖ ἐπίσης νά σταθῇ πολύτιμο βοήθημα καί γιὰ τὴν ἐκμάθηση τῆς στίξης. Τὸ πρόβλημα τῆς στίξης—πραγματικὴ σπονδυλικὴ στήλη κάθε γλώσσας—ἀποτελεῖ «terra incognita» γιὰ τοὺς περισσότερους Νεοέλληνες καί ἐλάχιστα διδάσκαται στὸ σχολεῖο. Εἶναι ἀλήθεια πὼς ἡ Κρατικὴ Γραμματικὴ καταπιάνεται καί μὲ τὸ ζήτημα αὐτὸ (κοίτα σελ. 50—67), ἀλλά, κατὰ τὴ γνώμη μου, οὔτε φωτίζεται ἀρκετὰ, οὔτε ἐξαντλεῖται τὸ ἐπίμαχο αὐτὸ πρόβλημα (2).

Τέλος, τὸ Συναχτικὸ τοῦ Τζαρτζάνου θὰ μᾶς βοηθήσῃ ἀποτελεσματικὰ στὸ νά καλλιεργήσουμε τὸ ὕφος, προσανατολίζοντάς το στοὺς κανόνες, πού ἔχει διαμορφώσει ἡ λαϊκὴ μας γλῶσσα.

Γιὰ νά διαμορφώσουμε ὁμῶς ὕφος ἀπὸ τεχνικὸ, πῶ πρωτότυπο καί προπάντων γνήσιο νεοελληνικὸ ὕφος, εἶναι ἀπαραίτητο νά μελετήσουμε μὲ προσοχὴ τὸ εἰδικὸ κεφάλαιο, πού ἀναφέρεται στὰ «σχηματὰ τοῦ λόγου». Τὸ τμήμα αὐτὸ τοῦ Κρατικοῦ Συναχτικοῦ, ἀρκετὰ μεγάλο σὲ ἔκταση, θὰ βοηθήσῃ ἐπίσης στὴν ἐσωτερικὴ ψυχολογικὴ διερεύνηση τῶν συναχτικῶν φαινομένων, καθὼς καί στὴ μελέτη τῶν νεοελληνικῶν λογοτεχνικῶν κειμένων ἀπὸ τὴ σκοπιὰ τῆς γλωσσολογικῆς (stylistique).

Ἐπιβάλλεται, λοιπόν, ὅσοι γράφουν τὴ δημοτικὴ, κί ἰδιαιτέρα οἱ συγγραφεῖς τῶν σχολικῶν καί ἐξωσχολικῶν βιβλίων, νά σκύψουν μὲ ξεχωριστὸ ἐνδιαφέρον, πάνω στὸ Συναχτικὸ τοῦ Τζαρτζάνου. Ἔτσι μόνον θὰ μπορέσουμε ν' ἀνυψώσουμε τὸ νεοελληνικὸ λόγο σὲ ἐπίπεδο πῶ τεχνικὸ, πῶ στρατὸ κί ὁμοιομορφό· ἔτσι μόνον θὰ βάλουμε φραγμὸ στὴ γλωσσικὴ ἀποχαλίνωση, στὸ ἀκαλαίωητο ἐκεῖνο γλωσσικὸ κατασκευάσμα καί στὴν κακὸτεχνὴ καί ἀφύσικη μεταγλῶττιση ἀπὸ τὴν καθαρεύουσα, καθὼς καί στὴν ξενότροπη, πολλὰς φορὲς, διατύπωση.

«Τὸ πρῶτον βιβλίον παντὸς ἀνθρώπου πρέπει νά εἶναι τὸ Λεξικὸν τῆς ἐθνικῆς του γλώσσης». Κοραῆς

IV. Ἀναμφισβήτητα, τὸ πῶ βαρυσήμαντο, ἀλλὰ καί τὸ πῶ θεμελιακὸ βιβλίον κάθε πολιτισμένου ἔθνους, εἶναι τὸ Λεξικὸν του. Σ' αὐτὸ ἀντικαθρεφτίζεται ὁ βαθμὸς τῆς πνευματικῆς ἀνάπτυξης καί, γενικώτερα, τοῦ πολιτιστικοῦ ἐπιπέδου του· γιατί ἡ γλῶσσα, σὰν ἰδίωτυπο κοινωνικὸ φαινόμενον, ἀπεικονίζει μὲ τὸν πῶ ἀνάγλυφο τρόπο, ὅλη τὴν ἀπέραντη σχηματιστικὴ ποικιλία κάθε πνευματικῆς λειτουργίας.

Ξεκινώντας ἀπὸ τὸ λεξιλόγιο, μπορούμε νά διειδύσουμε στὸ πνεῦμα ἐνὸς πολιτισμοῦ καί νά κατανοήσουμε θαυμάσια τὴν καταπληχτικὴ ποικιλία τῶν μορφῶν, πού δημιουργεῖ τοῦτο στὴ γλωσσικὴ περιοχὴ

1) Τὸ «Συναχτικὸν τῆς νέας Ἑλληνικῆς γλώσσης», Σῶρος 1952, τοῦ φιλολόγου Ἀντῶν Κατσῶρη, ὅσο καί ἂν εἶναι ἐπαινετὴ προσπάθεια, ἔχει πολλὰς ἀτέλειαι· χωρὶς ἀμφιβολία, ὁ συγγραφέας του, δὲ στηρίχτηκε, ὅσο ἔπρεπε, στὴ «Νεοελληνικὴ Σύνταξις» τοῦ Τζαρτζάνου.— Πρβλ. Β. Καλογερά, Ἡ διδασκαλία τοῦ συντακτικοῦ, «Χρονικὰ Π.Σ.Π.Θ.», (1948), τ. Ε' σ. 7—14.— Β. Καλογερά, τὸ πρόβλημα τοῦ συντακτικοῦ, «Χρονικὰ Π.Σ.Π.Θ.», (1949), τ. Ι' σ. 76—84.

2) Κοίτα τὸ βιβλίον τῶν φιλολόγων: Ἀλέκου Παπαγεωργίου—Νικολάου Ἀσωνίτη: «Πρακτικὸς Ὀδηγὸς ὀρθογραφίας, στίξεως καί συντάξεως», 1954, ὅπου ἀναφέρεται ὅλη ἡ σχετικὴ γιὰ τὴ στίξη ἑλληνικὴ βιβλιογραφία καί προσθέτονται νέα στοιχεία. Σὲ ξεχωριστὴ μελέτη, πού πρόκειται σύντομα νά κυκλοφορήσῃ, ἐξετάζω τὸ ὅλο ζήτημα τῆς στίξης ἀπὸ ἱστορικὴ πλευρὰ καί τὴ διαμόρφωσίν του στὸ σημερινὸ γράφον λόγον.

«Ἀρχὴ σοφίας ὀνομάτων ἐπίσκεψις», ἔλεγε ὁ Ἀντισθένης. Πραγματικά, ἡ ἀναζήτηση τῆς ἱστορίας τῶν λέξεων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀντιστοιχῶν ἐνοιῶν πού δηλώνονται μὲ τίς λέξεις, ἀποτελεῖ βασικὴ προϋπόθεση γιὰ τὴν ἀσφαλέστερη καὶ δλοκληρωτικὴ κατάχτηση τῶν ἐκφραστικῶν μας μέσων.

Γιὰ μᾶς, ἰδιαίτερα, τοὺς Ἕλληνες, πού ἔχουμε μιά γλῶσσα μὲ παν-ἀρχαία ἱστορία, ἡ ἀνάγκη ἐνὸς ἐπιστημονικοῦ λεξικοῦ εἶναι μεγαλύτερη καὶ πιὸ ἐπιταχτικὴ εἶναι, μπορεῖ νὰ πῆ κανεῖς, sine qua non. Γιὰ νὰ μποῦμε ὁμῶς πιὸ συστηματικὰ στὰ μυστικὰ τῆς σύγχρονης γλῶσσας, πρέπει νὰ ξεκινήσουμε ἀπὸ τὴ μελέτῃ τῆς ἀρχαίας : «Ὅποιος χωρὶς τὴν γνώσιν τῆς ἀρχαίας ἐπιχειρεῖ νὰ ἐρμηνεύσῃ τὴν νέαν, ἢ ἀπατάται ἢ ἀποστᾶ», «Ἡ μελέτῃ τῆς Ἑλληνικῆς γλῶσσης (δηλαδὴ τῆς ἀρχαίας, Α.Π.) ποτὲ δὲν θέλει εἶσθαι ἐντελής ἄνευ τῆς μελέτης τῆς κοινῆς (δηλ. τῆς νεοελληνικῆς)» Ἐπιστολ. Δ' σ. 288, ἔλεγε σοφώτατα ὁ Κοραῖς. Μόνο ἂν ἐξετάζουμε σὰν ἓνα ὄργανικὸ σύνολο τὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα στὴν τριαχιλιόχρονη πορεία καὶ ἐξέλιξί τῆς, ἀπὸ τὸν Ὀμηρὸ ὡς σήμερα, εἶναι δυνατό καὶ νὰ συμπληρώσουμε τὴν παράδοσι τῆς γλῶσσας μας, πού εἶναι πολλῆς φορῆς λειψή, καὶ νὰ ἐρμηνεύσουμε ἐπιστημονικὰ πολλὰ γλωσσικὰ φαινόμενα. Μόνο ἂν συσχετίζουμε κάθε φορὰ τὰ νέα μὲ τ' ἀρχαία, καὶ τὰ παρακολουθοῦμε στὴν ἱστορικὴ τους μεταλλαγὴ καὶ διαμόρφωσι, τότε μποροῦμε νὰ τὰ ἐξηγήσουμε ἀλάθευτα.

Ξεκινώντας μ' αὐτὰ τὰ κριτήρια, θὰ κατορθώσουμε ν' ἀντιμετωπίσουμε μὲ σωστὸ τρόπο τὴ θεωρητικὴ διερεύνησι τοῦ λεξιλογικοῦ πλοῦτου, τόσο ἀπὸ τὴ σημασιολογικὴ, ὅσο καὶ ἀπὸ τὴ μορφολογικὴ καὶ ἔτυμολογικὴ πλευρά.

Ἐπειτα, ὀπλισμένοι μὲ γερά ἐφόδια, θὰ ὀργανώσουμε μεθοδικὰ τὴ γλωσσικὴ διδασκαλία μας. Οἱ δυσκολίες, βέβαια, εἶναι πολλῆς καὶ γι' αὐτὸ τὰ καθήκοντά μας εἶναι πάρα πολὺ βαρειά. Ἐχομε ὁμῶς χρέος νὰ μῆσουμε συστηματικὰ τοὺς μαθητές μας στὸ λεξιλογικὸ θησαυρὸ τῆς γλῶσσας μας—ἐξαίρετο στίβη ἀδιάκοπης πνευματικῆς αὐτενέργειας!—καὶ νὰ συντελέσουμε μὲ τὴν ἀκριβολογικὴ γλωσσικὴ διδασκαλία μας στὴν ἀνύψωσι τοῦ χαμηλοῦ πνευματικοῦ τους ἐπιπέδου.

Εἶναι γνωστὸ ὅτι ἐμεῖς οἱ νεοἝλληνες ἀγαποῦμε μὲ ἀλλόκοτο πάθος τὸν προφορικὸ λόγῳ καὶ, ἀντίθετα, δυσκολευόμαστε ἀφάνταστα στὸ γραφτό. Χωρὶς ἀμφιβολία, μιά ἀπὸ τίς κυριώτερες αἰτίες τῆς ἀδυναμίας μας αὐτῆς εἶναι καὶ ἡ διγλωσσία (ἢ καλύτερα ἡ πολυγλωσσία), πού δέρνει τὴν πνευματικὴ μας ζωὴ καὶ ἰδιαίτερα τὸ σχολεῖο. Ὁ γραφτὸς λόγῳ, βέβαια, ἀπαιτεῖ περισσότερη σαφήνεια καὶ ἀκριβολογία. Ἐμεῖς ὁμῶς ἔχομε καλύτερη εἶναι ἓνα λόγῳ γεμάτῳ στόμφο καὶ ρητορεία—κληρονομιά τοῦ λογωτατισμοῦ—πλημμυρισμένο ἀπὸ εὐηχες, φανταχτερές καὶ κοῦφες φράσεις. Εἶναι καρὸς πιά νὰ βάλουμε ἓνα φραγμὸ στὸν ὀλεθρὸ αὐτὸν κατὰφορο. Πρέπει, ἐπιτέλους, ὁ μαθητὴς νὰ γνωρίσῃ τὴ γλῶσσα του καὶ νὰ μάθῃ καὶ νὰ τὴ μιλᾷ καὶ νὰ τὴ γράφῃ μὲ κρουσταλλένια διαύγεια καὶ ἀκριβολογικὴ διατύπωσι.

Εἶναι εὐτύχημα ὅτι τὰ τελευταῖα εἴκοσι πέντε χρόνια ἡ λεξικογραφία ἔκανε σημαντικὰ βήματα προόδου στὴ χώρα μας. Ἢδη, γιὰ τὴ μελέτῃ τῆς γλῶσσας μας, ἀρχαίας, μεσαιωνικῆς καὶ νέας, ἔχομε ἓνα λαμπρότατο βήθημα⁽¹⁾. Στὸ λεξικὸ αὐτὸ εἶναι κωδικοποιημένος ὁ λεξιλογικὸς θησαυ-

1) Δ. Δημητράκου, Μέγα Λεξικὸν τῆς Ἑλληνικῆς γλῶσσης (9 τόμοι). Βασικὰ στηρίχτηκε στὸ ἔξοχο λεξικὸ τοῦ Passow—Σακελλαρίου, ἀλλὰ πλουτίστηκε μὲ τὴν συλλογὴ νέων λέξεων τοῦ I. Ζερβοῦ καὶ τοῦ συλλογικὸ μὶθο πολλῶν φιλόλογων.

ρός γραφτής παράδοσης τριών χιλιάδων χρόνων, από την εποχή του Όμηρου ως τα σήμερα, και αποτελεί τον φωτεινότερο δηγήτο για τη σπουδή, σύγηση γνώση και χρήση του έλληνικού λόγου. "Ηδη κυκλοφορεί έπίτομο λεξικό του έννεατόμου, που άσφαλώς θα είναι πιο εύχρηστο, αλλά με περιορισμένο βέβαια γλωσσικό πλοΐτο (1).

Για τη μελέτη της Βυζαντινής γλώσσας έχουμε το Λεξικό του Σοφοκλέους (2). Ό φιλόλογος που θα διδάξει κείμενα της μεσαιωνικής μας γραμματείας, άναγκαστικά, πρέπει να το συμβουλευτεί.

Για την παρακολούθηση της Νέας Έλληνικής—λόγιας και δημοτικής—έχουμε στη διάθεσή μας τρία αξιόλογα λεξικά. Το πρώτο εκδόθηκε κάτω από την έποπτεία του καθηγητή της γλωσσολογίας Γ. Άναγνωστόπουλου και άποτελεί έξαιρετο βοήθημα για τη γνώση και διδασκαλία της νέας έλληνικής. Κυκλοφορεί τώρα σε νέα έκδοση συμπληρωμένη (3).

Το δεύτερο είναι καρπός πολύμοχθης έργασίας του καθηγητή της Άρχαίας Φιλολογίας Ι. Σταματάκου (4). Φυσικά, στηρίζεται σε μεγάλο μέρος στο προηγούμενο λεξικό, αλλά είναι άσύγκριτα πλουσιότερο, όγκωδέστερο και περιλαμβάνει όλες τις νεοπλασμένες λέξεις, καθώς και σημαντικό αριθμό λέξεων, που άναφέρονται στην έπιστημονική και τεχνική όρολογία. Παρουσιάζει έπίσης μία λαμπρή καινοτομία: δέν περιορίζεται μόνο σε άπλη άναγραφή όλων των σημασιών κάθε λέξης, αλλά παραθέτει έπίσης συνώνυμες έκφράσεις, παροιμίες ή παροιμιακές φράσεις, ή στίχους ποιητών, ή καθιερωμένες φράσεις της καθημερινής ζωής. Τέλος, έκτός από την έτυμολογική έρμηνεία πολλών λέξεων, παραθέτει και λέξεις και φράσεις με αντίθετη σημασία και, το σπουδαιότερο, τις αντίστοιχες σε κάθε νέα λέξεις από την άρχαία έλληνική.

Το τρίτο λεξικό, που δε συμπληρώθηκε κι αυτό άκόμα, είναι καρπός συλλογικής έργασίας φωτεινών πανεπιστημιακών δασκάλων και δοκιμασμένων φιλόλογων (5). Θα περιλάβη 150.000 λέξεις και έννοιες. Άπ' τη μία μεριά είναι έγκυκλοπαιδικό και έποπτικό (ιδιαιτερη σημασία δίνεται στα ζητήματα που σχετίζονται με το νεοελληνικό "Έθνος και το νεοελληνικό πολιτισμό), κι άπ' την άλλη άποθησαυρίζεται όλος ό βασικός λεξιλογικός πλοΐτος της λόγιας και δημοτικής. Άξίζει να σημειωθεί άκόμα πώς στο λεξικό αυτό θα περιέχεται όλη ή φιλοσοφική και κοινωνιολογική όρολογία.

Πολύτιμα και μοναδικά στο είδος τους είναι τα λεξικά του Π. Βλαστού (6) και του Θ. Βοσταντζόγλου (7), διαρθρωμένα και τα δυο σε άρχιτε-

1) Νέον Λεξικόν όλης της έλληνικής γλώσσας. Όρθογραφικόν—Έρμηνευτικόν—Έπίτομον του Μεγάλου έννεατόμου Λεξικού Δ. Δημητράκου. (Συνεχίζεται ή έκδοσή του). Άθήνα 1955.

2) E. Sophocles, Greek Lexicon of the Roman and Byzantine periods (From B. C. 146 to A. O. 1100). New York—Leipzig 1890.

3) Λεξικόν της Έλληνικής Γλώσσας, έκδ. "Πρωίας", Άθήνα έκδ. Α' 1933, Β' 1955 (συνεχίζεται ή έκδοσή του).

4) Ι. Σταματάκου, Λεξικόν της Νέας Έλληνικής γλώσσας. καθαρευούσης και δημοτικής και εκ της νέας έλληνικής εις την άρχαίαν. Έκδ. Π. Δημητράκου, Άθήνα 1952. ("Ηδη συμπληρώθηκε ό Β' τόμος που φθάνει ως τό Μ).

5) Έπίτομον έγκυκλοπαιδικόν, γλωσσολογικόν και έποπτικόν λεξικόν. Έπιμέλεια και σύνταξις Ν. Άνδριώτη, Μ. Τριανταφυλλίδη, Θρ. Σταύρου, Μιχ. Οικονόμου, Τ. Βουρνά, Άθήνα, 1955 (συνεχίζεται ή έκδοσή του), βρίσκεται στο λήμμα: διάλεκτος.

6) Πέτρου Βλαστού, Συνώνυμα και συγγενικά. Τέχνες και σύνεργα. Άθήνα, 1931. "Ηδη, καθώς με πληροφρεί ό καθηγητής κ. Ι. Κακριδής, ετοιμάζεται νέα έκδοσή του συμπληρωμένη και βελτιωμένη.

7) Θ. Βοσταντζόγλου, Άντιλεξικόν ή Θησαυρός έλληνικών λέξεων και φράσεων διατεταγμένων κατά λογικήν σειράν, Άθήνα, 1949.

κτονική διάταξη αντίστροφη από τὰ κοινὰ λεξικά μὲ τὴν ἀλφαβητική σει-
ρά. Οἱ λέξεις δηλ. ἔχουν καταταχτῆ κατὰ ἐννοιολογικὲς ὁμάδες.

Τὸ πρῶτο, ὅσο κι ἂν τὸ χαρακτηρίζει φαντακτὴ προσήλωσις—καὶ συ-
νεπὼς μονομέρεια—στὴν καθάρια λαϊκὴ γλῶσσα, τὴν ἀνόθευτη ἀπὸ λό-
για στοιχεῖα, κὶ ἰδιαίτερα στὴν ποιητικὴ, μᾶς ἀποκαλύπτει τὴν τεράστια
γλωσσοπλαστικὴ δυνατότητα τοῦ λαϊκοῦ λόγου καὶ μπορεῖ νὰ σταθῆ ἀναν-
τικατάστατο βοήθημα γιὰ τὴ συστηματικὴ λεξιμάθεια καὶ τὴν ἀκριβολογι-
κὴ διατύπωση.

Τὸ δεύτερο λεξικὸ εἶναι μιὰ πρωτότυπη καὶ μοναδικὴ ἐργασία γιὰ τὴ
χώρα μας. Ἔχει συνταχθῆ μὲ βάση τὸ μνημειακὸ ἔργο τοῦ Ἄγγλου Ro-
get «Thesaurus of English Words and Phrases». Οἱ λέξεις ἔχουν κατατα-
χθῆ κατὰ ἐννοιολογικὲς κατηγορίες, δηλαδή οἱ ἔννοιες διαδέχονται ἡ μιὰ
τὴν ἄλλη ἀκολουθώντας προκαθορισμένη λογικὴ σειρά καὶ ταξινομοῦνται
ἀπὸ τὸ γενικώτερο πρὸς τὸ μερικώτερο. Περιέχει σημαντικώτατο λεξιλογι-
κὸ ἀλλὰ καὶ φραστικὸ πλοῦτο τῆς νεώτερης γλῶσσας—λόγια καὶ δημο-
τικῆς—καὶ στριψίζεται ἀποκλειστικὰ στὶς γραφτικὲς πηγές. Ἐπιπλέον, ἔχει
συμπεριλάβει καὶ πλῆθος ἀπὸ ξένες λέξεις καὶ φράσεις—ἰδιαίτερα ἀπὸ τὴ
λατινικὴ, γαλλικὴ καὶ ἀγγλικὴ—ποῦ ἔχουν ἤδη πολιτογραφηθῆ στὸ σύγ-
χρονο λόγο. Ἄλλὰ ἐκτός ἀπὸ τὴν παράθεση τῶν συνωνύμων λέξεων καὶ
φράσεων, ποῦ ἔχουν σχέση μὲ τὴ βασικὴ ἔννοια—πυρῆνα, τὰ κεφάλαια—
κατηγορίες ἐννοιῶν τοποθετοῦνται ζευγαρωτὰ καὶ οἱ λέξεις καὶ φράσεις
βρίσκονται σὲ δύο παράλληλες στήλες, σημασιολογικὰ ἀντίθετες ἡ μιὰ
στὴν ἄλλη. Ἔτσι, μὲ τὸν ἀντιθετικὸ παραλληλισμὸ τῶν ἐννοιῶν διευρύνει-
ται τὸ πεδίο τοῦ λεξιλογικοῦ θησαυροῦ, προβάλλονται πεικίλες δυνατό-
τητες παραλλαγῶν στὴν ἔκφραση, ἀρτιώνεται ἡ διατύπωση, τονώνεται τὸ
ῥυθμὸς, καλλιεργεῖται ἡ ἀρετὴ τῆς ἀκριβολογίας καὶ τῆς καλλιπέπειας.

Μὲ βάση τὰ δύο αὐτὰ λεξικά καὶ σὲ συνδυασμὸ, τόσο μὲ τίς «λεξι-
λογικὲς ἀσκήσεις» τοῦ Μ. Τριανταφυλλίδη, ὅσο καὶ τὰ προηγουμένα κοι-
νὰ λεξικά τῆς νέας ἑλληνικῆς, μποροῦμε νὰ προσανατολισοῦμε ἐπιστημο-
νικὰ καὶ μεθοδικὰ τὴ γλωσσικὴ διδασκαλία μας.

Φυσικὰ, ὅταν κάποτε—ἕνας θεὸς ξέρει πόση!—ὀλοκληρωθῆ τὸ με-
γάλο «Ἱστορικὸ Λεξικὸ τῆς Νέας Ἑλληνικῆς», ποῦ ἐκδίδει ἡ Ἀκαδημία
Ἀθηνῶν (ὡς τώρα ἔχουν ἐκδοθῆ τρεῖς τόμοι καὶ μόλις τυπώνεται ὁ τέταρ-
τος—ἀρχίζει ἀπ' τὸ λήμμα *βλεφαρίδα* καὶ φτάνει ὡς τὸ *γύγαρος*), ὁ δά-
σκαλος καὶ ὁ φιλόλογος θὰ ἔχουν μπροστὰ τοὺς ἕνα μνημειακὸ ρεπερτό-
ριο τῆς λαϊκῆς μας γλῶσσας καὶ θὰ σκύβουν μὲ ἀξεδίψαστη λαχτάρια στὴν
ἀστέρευτη βρυσσομάνα τοῦ λαϊκοῦ λόγου καὶ θὰ φωτίζουν ἐπιστημονικὰ τὴ
γλῶσσα μας.

Ἄν μάλιστα ἐκδοθῆ ἀπὸ τὸν καθηγητὴ Ε. Κριαρᾶ—τὸ ἔχει ἤδη ἀναγ-
γεῖλαι—ἕνα λεξικὸ, ποῦ θὰ περιέχῃ ὅλες τίς δυσκολεμῆνευτες λέξεις τῶν
νεοελληνικῶν λογοτεχνικῶν κειμένων, ὁ φιλόλογος θὰ βοηθηθῆ ἀφάνταστα
στὴ διδασκαλία τῶν Νέων Ἑλληνικῶν.

Ἄφῃσα ἐπιτηδὴς τελευταίῳ τὸ «Ἑτυμολογικὸ Λεξικὸ» τοῦ καθηγητῆ
τῆς γλωσσολογίας Ν. Ἀνδριώτη (1), γιατί ἡ σημασία του γιὰς μᾶς εἶναι
ὀλότελα ξεχωριστῆ.

1) Ν. Ἀνδριώτη, Ἑτυμολογικὸ Λεξικὸ τῆς κοινῆς νεοελληνικῆς, Ἀθήνα, 1951
ἐκδ. Γαλλικοῦ Ἰνστιτούτου τῆς Ἀθῆνας.

Μ. Βιβλιογραφικὰ ἐδῶ καὶ τίς κριτικὲς ποῦ δημοσιεύθηκαν γιὰ τὸ λεξικὸ αὐτό,
1) Vasmer, Zeitschrift für slavische philologie, 23, 438—440. 2) Δ. Γεωργακά, Byzan-
tinische Zeitschrift, 46, 128 κ ἐξ. 3) Δ. Γεωργακά, Ἀρχεῖον Ἑσθρακικοῦ θησαυροῦ, 20,
353—357. 4) Ἀνθ. Παπαδόπουλος, Λεξικογραφικὸν Δελτίον, Ε' (1950), σ. 129—147.

Ἡ ἔτυμολογία εἶναι πολῦτιμο ὄργανο, πού μᾶς βοηθεῖ νά ἐμβαθύνουμε ἀποτελεσματικά στό πνεῦμα τῆς γλώσσας. Ἐξετάζοντας τίς συγγένειες ἀνάμεσα στίς λέξεις, δέ μᾶς ὀδηγεῖ μόνο στίς ἀρχικές ρίζες καί μᾶς διαφωτίζει πάνω σέ μορφολογικά ζητήματα τῆς γλώσσας, ἀλλά καί μᾶς δίνει συχνά σαφεῖς πληροφορίες ὡς πρὸς τὸ βαθύτερο νόημα τῶν γλωσσικῶν συμβόλων καί μᾶς προσανατολίζει ὠστού, μέσω τῶν ποικίλων μορφῶν τῶν λέξεων, στό νά γνωρίσουμε τίς φάσεις τοῦ ἀνθρώπινου πολιτισμοῦ.

Γιὰ τὸ φιλόλογο τὸ κεφάλαιο τῆς ἔτυμολογίας τῆς νέας μας γλώσσας ἔχει τὴν πρὸ μεγαλύτερη σπουδαιότητα(*) Νὰ τί γράφει ὁ καθηγητῆς Ν. Ἀνδριώτης στὸν πρόλογο τοῦ λεξικοῦ του: «...Ἐπιβάλλεται, μαζί μὲ τὴν γραμματικὴ καί λεξιλογικὴ σπουδὴ τῆς Νέας Ἑλληνικῆς, νά ἔχουν (οἱ φιλόλογοι) καί κάποια στοιχειώδη ἐξοικείωση μὲ τὰ ἔτυμολογικά της προβλήματα, καί νά γνωρίζουν τὴν ἱστορία τῶν κοινῶν τουλάχιστο νεοελληνικῶν λέξεων». Καί παρακάτω: «Ἡ ἔτυμολογία, πού εἶναι σήμερα ἀπομονωμένος κλάδος, πρέπει νά ἀξιοποιηθῆ μὲ τὴν διδασκαλία μέσα στοὺς πλαίσια τῆς γλωσσικῆς ἐπιστήμης καί τῆς ἱστορίας τοῦ λαϊκοῦ πολιτισμοῦ. Ὅταν ἡ διδασκαλία τῆς γλωσσικῆς μας ἱστορίας, πού μᾶς δείχνει τὴν νικητήρια πάλη τοῦ ἑλληνισμοῦ πάνω στοὺς σταυροδρόμους τῶν ἐθνῶν πού τοῦ ἔλαχε γιὰ κοιτίδα του, συμπληρωθῆ μὲ τὴν συστηματικὴ διδασκαλία τῆς ἱστορίας τοῦ ἑλληνικοῦ λεξιλογίου, θά εἶναι πληρέστερη καί πρὸ σαφῆς ἢ εἰκόνα τῆς σημερινῆς μας γλώσσας».

Εἶναι ὀλοφάνερο ὅτι, ὅπου νά καταρτισθῆ ἕνας πλήρης «γλωσσολογικὸς ἄτλας» τῆς νέας μας γλώσσας, πού θά περιλαμβάνη ὅλο τὸν ἀπέραντο πλοῦτο τῆς λαϊκῆς γλωσσικῆς δημιουργίας, τῶν διαλέκτων της μὲ ἀντίστοιχα γλωσσάρια, τίς ξενικὲς λέξεις (λατινικὲς, Ἰταλικὲς, τουρκικὲς, ἀλβανικὲς, σλαβικὲς, ἀραβοπερσικὲς, γαλλικὲς καί ἀγγλικὲς), πού πολιτογραφήθηκαν πρὸς τὴν γλώσσα μας, τὴν ἔτυμολογία της, τὸ λεξιλογικὸ της πλοῦτο, ταξινομημένο σὲ λεξικά συνωνύμων καί ἀντιθέτων, ἐμεῖς πρέπει νά στηριχτοῦμε στίς σημερινὲς δυνατότητες.

Εἶναι δυστυχῆμα ὅμως πού οἱ μαθητῆς τῆς Μέσης Παιδείας δὲν ἔχουν στή διάθεσή τους κατάλληλα κρατικά ἐπίτομα λεξικά (ἐρμηνευτικὸ, ἔτυμολογικὸ, συνωνύμων καί ἀντιθέτων, ὀρθογραφικὸ, ἔγκυκλοπαιδικὸ)(*). Ἔτσι, πελαγοδρομώντας μέσα σὲ ἀφάνταστες δυσκολίες, πού τίς ἐπιτείνει ἡ

5) Ν. Ἀνδριώτης, Νέα Ἑστία, (1952) ΚΣΤ' τ. 602 σ. 990—994. (Ἀπάντηση στὴν κριτικὴ τοῦ Ἀ. Παπαδόπουλου). 6) Ε. Κριαρᾶ, Νέα Ἑστία, (1952) ΚΣΤ' τ. 596 σ. 624β—626α. 7) Δ. Μάνου, Παιδεία, (1952), σ. 381—383. 8) Κ. Πιλαβάκη, Κυπριακά Γράμματα, (1953), ὄριθ. 217. 9) Φ. Κουκουλέ, Ἀθηνᾶ, 56, 310 κ. ἐξ. 10) Π. Χάρη, ἔφημ. «Ἐλευθερία», 23-2-1952. 11) Κ. Δημαρᾶ, ἔφημ. «τὸ Βῆμα», 22-3-1952. 12) Ι. Ν. Σηροτόρη, Ν. Ἀνδριώτης: Ἐτυμολογικὸ Λεξικὸ κλπ. «Χρονικά Π.Σ.Π.Θ.» (1951) Κ, σ. 239—240.

1) Ἐκεῖνος πού θά θελε νά συμβουλευθῆ καί ἔτυμολογικά λεξικά τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς, μπορεῖ νά δῆ τὰ ἐξῆς τέσσερα γνωστὰ ξενόγλωσσα βοηθήματα:

α) Ε. Boisacq, Dictionnaire étymologique de la langue grecque, Heidelberg-Paris, 1938, (ὅτι ἀρχει καί πρόσφατη δευτέρη ἐκδόση). β) J. B. Hoffmann, Etymologisches Wörterbuch des Griechischen, München, 1949. γ) R. Grandsaignes d'Hauterive, Dictionnaire des racines des langues européennes, Paris, 1949. δ) Hjalmar Frisk, Griechisches etymologisches Wörterbuch, Heidelberg 1954, τεύχη 1—2 (Ἀπὸ τὸ α ἕως τὸ αὐχμός).

2) Β. Καλογεράς, Ἡ διδασκαλία τοῦ Ἐτυμολογικοῦ, «Χρονικά Π.Σ.Π.Θ.» (1950), τ. ΙΕ' σ. 160—165, τ. ΙΣΤ' σ. 178—188.

3) Οἱ μαθητῆς π. γ. τῆς Γαλλίας ἔχουν πολῦτιμο βοηθὸ γιὰ τὴν σπουδὴ τῆς ἑθνικῆς τους γλώσσας ἐξαιρέτα λεξικά, ὅπως τὸ «Petit Larousse», τὸ Dictionnaire des Synonymes de la langue française τοῦ René Bailly, τὸ Dictionnaire étymologique τοῦ Albert Dauzat, τὸ Dictionnaire analogique τοῦ Charles Maquet κ.ἀ.

γλωσσική άναρχία και τὸ χάος, οὔτε τὴν κυριολεξία και ἀκριβολογία πε-
τυχαίνουν, οὔτε τὴ γλωσσική πρόσκτηση σταθεροποιούν, οὔτε τίς ποικίλες
σημασιολογικές ἀποχρώσεις τῆς γλώσσας κατανοούν. Ἀποφοιτοῦν σχεδόν
ἄγλωσσα και διανοητικά ἀνάπηρα.

Γι' αὐτὸ ὁ ἐκπαιδευτικός ἔχει βαρῦτατο χρέος νά προσέξῃ πολὺ τὴ
γλωσσική διδασκαλία του. Πρέπει, ἀφοῦ ὀργανώσῃ τὴν ἀτομική του βιβλιο-
θήκη, νά προβληματιστῇ πάνω στὸ ζήτημα τῆς γλώσσας και νά φροντίσῃ,
χτυπώντας τὸν ἀσύδοτο «ἔσπετισμό» τῶν λεγομένων αἰσθητικῶν ἀναλύ-
σεων (ποὺ συχνά δὲν εἶναι παρά κενόλογη φλυαρία), νά συντελέσῃ στὴ συ-
στηματική γλωσσική ἐμπέδωση. Ἔτσι, θά ἀνυψώσῃ τὸ πνευματικὸ ἐπίπεδο
τῶν μαθητῶν και θά χτυπήσῃ τὴν κούφια ἡμιμάθεια.

ΣΗΜ. — Στὴ σύντομη αὐτὴ μελέτη ἐπιχείρησα νά θίξω, σὲ γενικές γραμμές, ὀρι-
σμένα προβλήματα, ποὺ ἔχουν σχέση μὲ τὴ διδασκαλία τῆς νεοελληνικῆς γλώσσας.
Φυσικά, ἓνα θέμα τόσο πλατὺ και τόσο σημαντικό, δὲν ἐξαντλεῖται. Περισσότερο ἀπέ-
βλεψα σ' ἓνα βιβλιογραφικὸ μελέτημα παρά σὲ ἐξονυχιστικὴ διερεύνηση τοῦ προβλή-
ματος τῆς γλωσσικῆς διδασκαλίας. Ἡ ἀνισομέρεια τῆς μελέτης αὐτῆς ὀφείλεται στὴν
ἀνάγκη νά τονιστοῦν περισσότερο τὰ παραμελημένα ζητήματα τῆς διδασκαλίας τοῦ
συντακτικοῦ και τῆς λεξιμάθειας.

Ἀνάπτυο ἀπ' τὸ περιοδικὸ «Σχολεῖο και Ζωή»

ΕΡΓΑ ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ

- 1) 'Ο Στέφανος Κουμανούδης ως μεταφραστής Σερβικῶν λαϊκῶν τραγουδιῶν (6 ἀνέκδοτες μεταφράσεις), «Νέα Ἑστία» 26 (1939) σ. 912—914.
- 2) Στέφανος Κουμανούδης. Ἡ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο του. Στὸ «Ἀφιέρωμα εἰς Κ. Ἰ. Ἀμαντον», Ἀθῆναι 1940.
- 3) Ἡ δίκη τοῦ Κολοκοτρώνη (ἱστορικὸ μελέτημα) (1945).
- 4) Ὁ Ἑθνικὸς Ὕμνος — Κείμενο · Αἰσθητικὴ ἀνάλυση, (1952).
- 5) Πρακτικὸς ὁδηγὸς ὀρθογραφίας, στίξεως καὶ συντάξεως (1954).
- 6) Πλάτωνα Συμπόσιον. Λογοτεχνικὴ μετάφραση. Εἰσαγωγή · σημειώσεις (1954).

